

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Homer, Troy and the Turks: Heritage & identity in the Late Ottoman Empire 1870-1915

Uslu, G.

Publication date

2015

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Uslu, G. (2015). *Homer, Troy and the Turks: Heritage & identity in the Late Ottoman Empire 1870-1915*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Homerus, Troje en de Turken

Erfgoed & Identiteit in het late Osmaanse Rijk 1870-1915

Samenvatting

Homerus en Troje, de eerste *lieux de mémoire* van de Griekse beschaving en essentieel onderdeel van de collectieve identiteit van Europese naties, inspireerde ook de Osmaans-Turkse verbeelding en culturele tradities. Homerus, de archeologie van Troje en in het bijzonder de opgravingen die Heinrich Schliemann in het laat negentiende-eeuwse Osmaanse Rijk verrichtte, kennen een omvangrijke en waardevolle historiografische traditie. Echter, vrijwel al het onderzoek binnen deze traditie gaat uit van Westerse bronnen, waarbij nagenoeg geen aandacht is geschonken aan Osmaanse betrokkenheid en belangen. In deze dissertatie, die voor een belangrijk deel gebaseerd is op Osmaanse bronnen, wordt juist het Osmaanse perspectief op Homerus en Troje bestudeerd. Het beginpunt voor deze analyse is het jaar 1870, als Schliemann aan zijn opgravingen op Osmaans grondgebied begint, en eindigt op het moment dat Troje onderdeel wordt van het nieuwe, heroïsche narratief van de Turkse natie in wording – gemarkeerd door de Osmaans-Turkse overwinning bij de Slag om Gallipoli in 1915.

Dit onderzoek brengt de Osmaanse en West-Europese omgang met het erfgoed van Homerus en Troje bij elkaar. Door de nadruk te leggen op de interactie tussen Osmaanse en West-Europese archeologen, politici en diplomaten, en de culturele en politieke kaders waarin zij opereerden, wordt de Osmaanse positie belicht en hun perspectief op Homerus en Troje naast het West-Europese perspectief geplaatst. Uit een gedetailleerde bestudering van Osmaanse bronnen uit de periode 1870-1915 blijkt dat de interesse in het Homerisch erfgoed veel groter is geweest, dan op basis van bestaande historische literatuur verwacht kan worden.

Het eerste hoofdstuk behandelt de ontdekking van de stad Troje op Osmaanse

bodem door de beroemde Duitse archeoloog Heinrich Schliemann (1822-1890). Gefascineerd door Homerus ging Schliemann op zoek naar de historische werkelijkheid achter het mythische Troje, en begon met opgravingen in Hisarlik, een plaats aan de Aziatische kust van de Dardanellen, in de tweede helft van de negentiende eeuw. Na de afsluiting van zijn eerste opgravingscampagne (1871-1874) claimde hij niet alleen het Homerische Troje te hebben gelokaliseerd, maar ook de 'Schat van Priamus' te hebben ontdekt. Nadat Schliemann deze schat illegaal uit het Osmaanse Rijk had meegenomen, verkreeg hij wereldwijde bekendheid als de ontdekker van het historische Troje. Maar zo groot als de waardering voor zijn archeologische vondsten in het negentiende-eeuwse Europa was, zo groot was de verontwaardiging over de schatroof in het Osmaanse Rijk. De autoriteiten voelden zich door de Europese archeoloog bedrogen en probeerden de speelruimte van Schliemann te beperken. Ongeacht de grote interne en externe politieke, sociale en economische problemen waarmee het Rijk te kampen had in de jaren zeventig van de achttiende eeuw, werd Troje onder een strikt regime van toezicht gesteld en het eigendomsrecht op de opgegraven kunstschaten geclaimd. Er werd een duidelijk signaal afgegeven: Europa had niet het monopolie op het culturele erfgoed van Troje en Homerus.

In het tweede hoofdstuk wordt de aandacht verlegd naar het Osmaanse perspectief op de opgravingen in Troje, waarbij het veranderde intellectuele klimaat in kaart wordt gebracht. De negentiende eeuw wordt ook wel 'the longest century of the Empire' genoemd. Geopolitieke veranderingen en sociaal-politieke transformaties deden de grondvesten van het eens zo machtige en uitgestrekte Osmaanse Rijk schudden. Het expanderende Europese imperialisme vormde voor het Osmaanse Rijk een bedreiging van buiten, terwijl van binnenuit het gevaar van nationalistische afscheidingsbewegingen de kop opstak. Als reactie hierop ontstond een hervormingsbeweging (*Tanzimat*) (1839-1876), die de Osmaanse staat door middel van ingrijpende reorganisaties voor de ondergang moest behoeden. Een van de onderdelen van dit moderniseringsproces was de aanvaarding van de basisprincipes van de Europese Verlichting. Een expliciete verbinding werd gelegd tussen de Griekse Oudheid, de bestudering van klassieke

literatuur, én de moderne samenleving. Onder de Islamitische onderdanen van het Osmaanse Rijk nam de interesse in het intellectuele erfgoed van de Griekse Oudheid toe. De Osmaanse elite werd zich ervan bewust dat de oudheid een belangrijk fundament was van de moderne beschaving. De toe-eigening van de oudheid zou niet alleen als instrument dienen bij de constructie van een moderne imperiale identiteit, het werd ook als een middel gezien om deel uit te maken van de universele geschiedenis van de beschaving.

De verrijking van collecties van Europese musea met archeologische objecten afkomstig uit het Rijk was de Osmanen een doorn in het oog. Dat Europa haar culturele identiteit had gebouwd op beschavingen die in het Osmaanse Rijk hadden gelegen, werd door de negentiende-eeuwse Osmaanse elite als minstens even onaangenaam ervaren. De Osmaanse wetgevingen van 1869 en 1874 met betrekking tot archeologische vondsten kunnen als uitingen worden gezien van contemporaine denkbeelden ten opzichte van de organisatie van archeologische sites en de bescherming van de opgegraven objecten. De aanstelling van Osman Hamdi Bey (1842–1910) als directeur van het Imperiale Museum in 1881 markeert vanuit dit oogpunt een verandering in de Osmaanse houding ten opzichte van het materiële en immateriële erfgoed van het Rijk. Vanaf deze periode gingen de Osmaanse-Turken in toenemende mate onderdeel uitmaken van archeologische activiteiten en het Imperiale Museum groeide uit tot een instelling met de ambities van een grootmacht.

Het derde hoofdstuk gaat in op de voortdurende confrontaties tussen de Osmaanse autoriteiten en Schliemann over de opgravingen in Troje in de eerste helft van de jaren tachtig van de negentiende eeuw. Schliemann profiteerde van de steeds beter wordende relatie tussen het Osmaanse Rijk en het Duitse Keizerrijk. Dankzij de interventie van de invloedrijke Duitse kanselier Otto von Bismarck (1815-1898) verkreeg hij de nodige vergunningen. Maar de opstelling van de Osmaanse autoriteiten ten opzichte van Schliemann werd steeds minder welwillend. De bescherming van Troje kreeg meer aandacht, en Schliemann moest zijn nieuwe reeks opgravingen uitvoeren onder strikt toezicht van Osmaanse inspectiediensten. Hij zelf zag deze Osmaanse pogingen om het

Trojaanse erfgoed te behouden vooral als hinderlijke obstakels, in plaats van hierin de uitdrukking te zien van een Osmaanse gedrevenheid om dit erfgoed toe te eigenen en als uiting van hun cultuurpolitiek met als doel om de moderne imperiale Osmaanse identiteit deel uit te laten maken van de universele geschiedenis van de mensheid.

De Osmaanse politiek van bescherming en behoud van het klassieke erfgoed kwam in een stroomversnelling na de afkondiging van de nieuwe wetgeving in 1884, waarmee de uitvoer van originele archeologische objecten uit het Osmaanse Rijk werd verboden. De afgifte van opgravingsvergunningen werd beperkt en zelfs het bezoek aan archeologische vindplaatsen werd aan banden gelegd. Elke vreemdeling die een historisch monument of een locatie van cultuurhistorische waarde wilde bezoeken diende over een formele toestemming van het Ministerie van Buitenlandse Zaken te beschikken. De strenge regelgeving en de vrij consequente toepassing daarvan hadden een afschrikkende werking op Europese archeologen: ook Schliemann werd ontmoedigd.

Het vierde hoofdstuk behandelt de wijze waarop de Osmaans-Turkse literaire wereld zich verhiel tot de klassieke figuur van Homerus zelf, zijn epische verhalen en Troje. De ontdekking van Troje en de daarop volgende archeologische onderzoeken wakkerden de belangstelling voor Troje en het Homerisch erfgoed aan. Het Homerische erfgoed was tastbaar geworden door de lokalisering van Troje en de gevonden artefacten. Dit resulteerde in verschillende pogingen om de *Ilias* te vertalen in het Osmaans en onderzoeken naar de biografie van de dichter Homerus. In kranten en tijdschriften verschenen stukken waarin de epische verhalen werden verbonden aan de specifieke locaties op Osmaanse bodem.

Het laatste hoofdstuk beschrijft de verandering in de wijze waarop de Osmanen omgingen met de opgravingen in Troje in de laatste decennia voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog, en de ontwikkelingen tijdens die oorlog zelf, met de Slag om Gallipoli als ‘grande finale’.

Na het overlijden van Schliemann in 1890 nam Wilhelm Dörpfeld (1853-1940)

het stokje over. De erudiete Dörpfeld, wiens motivatie primair academisch gericht was, bleek uit ander hout gesneden te zijn dan de avonturier Schliemann. Omdat Dörpfeld zich aan de Osmaanse wetgeving hield, werd de Troje-collectie van het Imperiale Museum in Istanbul eindelijk met waardevolle artefacten uitgebreid.

De Slag om Gallipoli in 1915 gaf aan de mythe van Troje een geheel nieuwe dimensie. De helden uit de Trojaanse oorlog hadden hun land aan de Aziatische kust van de Dardanellen verdedigd tegen vijanden uit het Westen. Ruim drieduizend jaar later stond het Osmaanse leger tegenover dezelfde taak, want ook nu bestond de tegenstander uit een coalitie van Westerse legers. In 1915 kwamen de Osmanen als winnaar uit de veldslag. Deze nieuwe Anatolische helden van de Dardanellen hadden de vijanden weten tegen te houden. De belangrijkste held uit de strijd was commandant Mustafa Kemal (1881-1938), die in 1923 onder de naam Atatürk, de eerste president van de Turkse Republiek zou worden. Het legendarische verhaal van Troje werd onderdeel van de ontstaansgeschiedenis van de Turkse Natie.

